

สุนทรภรณ์ใต้ปีกพญาอินทรี : ทัศนคติอเมริกาในวงดนตรีสุนทรภรณ์ในยุคสงครามเย็น

Suntaraporn under the eagle wings : Occidentalism and Americanization
Suntaraporn band in the Cold War era

บุญพิทักษ์ เสนีบุรพทิศ
Boonpitak Saneeburapatid

นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Graduate School's Student Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

ได้รับ 21 กพ.65 แก้ไข 20 พค.65 อนุมัติให้ตีพิมพ์ 23 พค.65

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เรื่อง

“ความรักของชนชั้นกลางไทย” ในบทเพลงสุนทรภรณ์ พ.ศ. 2482 – 2516”

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาสภาวะอัน “คลุมเครือ” ในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของการรับอิทธิพลวัฒนธรรมอเมริกันในช่วงยุคสงครามเย็นของวงดนตรีสุนทรภรณ์ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความรู้ทางดนตรีแบบสมัยใหม่ของวงดนตรีสุนทรภรณ์เมื่อเผชิญหน้ากับกระแส “อเมริกาแนวใหม่” (Americanization) อันเป็นกระบวนการของการปะทะสังสรรค์ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อน ผ่านกรอบแนวคิดแบบ “อัสตงคตินิยม” (Occidentalism)¹ ซึ่งช่วยเปิดมุมมองและทบทวนปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ความเป็นไทย” และ “ความเป็นตะวันตก” อันมีผลต่อการจัดจำแนกแยกแยะ การแบ่งรับแบ่งสู้ การผสมผสานเลียนแบบหรือตอบโต้ ซึ่งกันและกันที่ส่งผลในการสร้างสภาวะความเป็นสมัยใหม่แบบ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ในยุคสงครามเย็น

คำสำคัญ : วงดนตรีสุนทรภรณ์ สงครามเย็น อเมริกาแนวใหม่ อัสตงคตินิยม ไทยสากล

¹ ในที่นี้ผู้เขียนนำคำว่า “อัสตงคตินิยม” ซึ่งถูกแปลมาจากคำว่า “Occidentalism” โดยอาทิตย์ เจียมรัตตัญญู ซึ่งมีความหมายถึงการสร้างค่านิยม กำหนดค่านิยม หรือ ภาพแทนของตะวันตกที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยชาวตะวันตกเอง ถูกใช้ในกลวิธีของปฏิบัติการเชิงตอบโต้ความหมาย ความรู้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจ้าอาณานิคมตะวันตกของคนที่ต้องถอยร่น รวมถึงกระบวนการแบ่งรับแบ่งสู้และการรับมือกับอิทธิพลของตะวันตกในลักษณะต่างๆ โปรดดูรายละเอียดใน อาทิตย์ เจียมรัตตัญญู. (2560, พฤษภาคม-สิงหาคม). จาก “โซัด” สู่ “สะวิง” : อัสตงคตินิยมกับการเมืองของการแปลทางวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. รัฐศาสตร์สาร. 38 (2).

Abstract

This article is to study the “ambiguous” position of Suntaraporn band in relation to American culture during the Cold War. It aims to understand the band’s cultural relationship and modern music knowledge when facing “Americanization”, which is a process of complex identity-changing interactions with the West. Through the concept of “Occidentalism”, this article expects to open up and revisit the relations between “Thainess” and “the West” that affects the process of classification, receiving, reserving, intermixing, copying and resisting influences each other that came to define the “modern” in “modern Thai music” of Suntaraporn in the Cold War era.

Keyword : *Suntaraporn band, Cold War, Americanization, Occidentalism, Modern Thai music*

บทนำ

แม้ว่าประวัติศาสตร์ไทยแบบฉบับจะเชิดชูสถานะอัน “ไม่ตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก” กันอย่างล้นเกินมาตลอดผ่านการแซ่ซ้องสรรเสริญ “อัจฉริยภาพ” ของกลุ่มชนชั้นนำไทย¹ โดยละเลยสถานะอันอิทธิพลเหลือ ในการเป็น “อาณานิคมอำพราง” ของไทยที่แม้จะไม่ได้กลายเป็นอาณานิคมของตะวันตกโดยตรง แต่ก็หยิบฉวยเอาต้นแบบความเป็นสมัยใหม่อย่างตะวันตกหลากหลายรูปแบบมาเป็นองค์ประกอบของการสร้างความเป็นไทย² ถึงกระนั้นการปฏิสัมพันธ์อย่างเข้มข้นระหว่างความเป็นไทยกับโลกตะวันตกไม่ได้สิ้นสุดลงภายหลังจากการเสื่อมถอยบทบาทของเจ้าอาณานิคมชาวยุโรปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรวดเร็วภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ก่อนหน้านั้นมหาอำนาจ “หน้าใหม่” อย่างสหรัฐอเมริกาเริ่มขยายเงาปีกทาบทับลงบนดินแดนแถบอนุชาติน์แข่งขันกับอำนาจของเจ้าอาณานิคมยุโรปเดิม มาตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยนโยบายการลงทุนพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ประกอบกับการสร้างระบอบอาณานิคมแบบใหม่ผ่านการหว่านเมล็ดพันธุ์ทางวัฒนธรรมและค่านิยมแบบอเมริกัน รวมถึงการช่วยยกระดับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น³ บทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนยุคสงครามเย็น สังคมไทยเองก็ได้รับผลกระทบจากบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของเจ้าจักรวรรดินิยมตะวันตกจาก “ยุโรป” มาสู่ “สหรัฐอเมริกา” ในภูมิภาคนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อาทิศย์ เจียมรัตตัญญู ได้สืบค้นร่องรอยอิทธิพลวัฒนธรรมอเมริกันในสังคมไทย ที่เริ่มมีปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ราวทศวรรษ 2470 เขาได้ตั้งข้อสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบทางภาษาและการประดิษฐ์ถ้อยคำหรือสำนวนที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศ การขยายตัวของความนิยมในวัฒนธรรม “ดนตรีแจ๊ส” ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่วัยรุ่นชั้นกลาง ซึ่งเขาได้เรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่าปรากฏการณ์ “สะวิง”⁴ หากลองเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน จะพบว่า การขยายตัวของวัฒนธรรมทางดนตรีแบบใหม่อย่าง “ดนตรีแจ๊ส” ได้รับความนิยมนอย่างมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ควบคู่ไปกับการขยายตัวของวัฒนธรรมบันเทิงแบบตะวันตกทั้งจากการชมภาพยนตร์หรือการเต้นรำ การเติบโตของธุรกิจการผลิตแผ่นเสียงและเครื่องเล่นจานเสียงแบบใหม่ การเกิดขึ้นของวงดนตรีแจ๊สแบบท้องถิ่นเช่น วงดนตรีแจ๊สในฟิลิปปินส์ หรือการนำเอาท่วงทำนองและเครื่องดนตรีตะวันตก มาประยุกต์ดัดแปลงให้เข้ากับดนตรีท้องถิ่น จนเกิดวงดนตรีรูปแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกขึ้นในประเทศพม่า สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานอย่างชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่ออิทธิพลทางวัฒนธรรมและความเป็นสมัยใหม่ของอเมริกันของกลุ่มคนพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁵

ยุคสมัยแห่งการผลิตของวัฒนธรรมอเมริกันและดนตรีแจ๊สในสังคมไทย เริ่มขึ้นภายหลังการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 การเต้นรำและดนตรีแจ๊ส ถูกเชื่อมโยงกับการเผยแพร่อุดมการณ์ทางวัฒนธรรมของการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ดังงานแข่งขันลีลาในงานฉลองรัฐธรรมนูญ⁶ ซึ่งเป็นงานมหกรรมสาธารณะที่จัดขึ้นเพื่อเปิดพื้นที่ให้ราษฎรสามัญชน มีส่วนร่วมกับการเฉลิมฉลอง

¹ ธงชัย วินิจจะกุล. (2559). “สถานะอาณานิคมของสยามและกำเนิดประวัติศาสตร์ชาติไทย” ใน โฉมหน้าราชาชาตินิยม. หน้า 25 – 27.

² Herzfeld, Michael. (2010). “The Conceptual Allure of the West :Dilemmas and Ambiguities of Crypto-Colonialism in Thailand”, Rachel V. Harrison and Peter A. Jackson, ed., *The Ambiguous Allure of the West Traces of the Colonial in Thailand*. p. 173 – 186.

³ Foster, Anne L. (2010). *Projections of Power : The United States and Europe in Colonial Southeast Asia, 1919 – 1941*. p. 43 – 109.

⁴ อาทิศย์ เจียมรัตตัญญู. อ้างแล้ว. หน้า 112 – 121.

⁵ Barendregt, Keppy and Nordholt. (2017). *Popular Music in Southeast Asia : Banal Beats, Muted Histories*. p. 17 – 38; Lewis, Lin Su. (2016). *Cities in Motion: Urban life and Cosmopolitanism in Southeast Asia, 1920-1940*. p. 233 - 235

⁶ อาทิศย์ เจียมรัตตัญญู. อ้างแล้ว. หน้า 114.

การสถาปนาระบบการปกครองแบบใหม่ วงดนตรีสุนทรภรณ์ซึ่งถือกำเนิดในช่วงต้นทศวรรษ 2480 อันเป็นช่วงเวลาที่ผ่านของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่งปิดฉากลงไปได้ไม่นานนัก ขณะที่การปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญเพิ่งถูกเปิดฉากขึ้นมา ในช่วงจังหวะของ “รอยต่อทางวัฒนธรรม” เช่นนี้ได้เปิดโอกาสให้เกิดการปรับเปลี่ยนแบบแผน ความหมายระบบคุณค่าของวัฒนธรรมรูปแบบเดิม และสรรค์สร้างวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น¹

วงดนตรีสุนทรภรณ์กับความเป็น “ไทยสากล” สภาวะอันคลุมเครือในกระบวนการแปรเปลี่ยนความเป็นตะวันตกให้กลายเป็นไทย

คำว่า “เพลงไทยสากล” เป็นคำที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เพื่อความสอดคล้องกับความ เป็นสากลแบบตะวันตก โดยนำเอาเครื่องดนตรี จังหวะ ทำนอง การบรรเลงเพลงแบบตะวันตก มาใช้ประกอบกับคำร้องที่เป็นภาษาไทย² การเกิดขึ้นของสภาวะ “ไทยสากล” คือผลสืบเนื่องของการปฏิสัมพันธ์กับตะวันตก ตามที่เรเชล แฮร์ริสัน (Rachel Harrison) วิเคราะห์ถึงความคลุมเครือของการปะทะสังสรรค์ระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นตะวันตก กระบวนการเลือกรับปรับใช้และหยิบยืมความเป็นตะวันตกบางประการ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยให้มีความเป็นสมัยใหม่³ “ไทยสากล” จึงเป็นสภาวะที่ไม่ใช่ทั้งความเป็นตะวันตกและไทยอย่างตายตัว แต่เป็นสภาวะที่มีความลื่นไหลและกำกวมอันสลับซับซ้อน ด้วยกระบวนการชิงไหวชิงพริบเลือกรับปรับใช้ ตัดแปลงปรับเปลี่ยน โอนอ่อนผ่อนตาม กระทั่งลอกเลียนแบบ ท่ามกลางปริณทลของความเป็นสมัยใหม่ในทางภูมิปัญญา วัฒนธรรม และเทคโนโลยี จนสามารถสร้างความเป็น “ไทยสากล” ทางดนตรีให้เกิดขึ้นได้

วงดนตรีสุนทรภรณ์ถูกจัดอยู่ในหมวดหมู่ของวงดนตรี “ไทยสากล” ประเภทหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมและทางภูมิปัญญารูปแบบใหม่ คำว่า “สากล” นอกจากมีความหมายถึง “สภาวะ” ที่บังชี้ถึงบรรทัดฐาน แบบแผน หรือขนบบางอย่างซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ยังมีนัยยะของความเป็นสมัยใหม่ ความเจริญก้าวหน้า ภาพลักษณ์ ตัวตน ตำแหน่งแห่งที่ซึ่งยึดโยงกับความปรารถนาในการสร้างชาติให้มีอารยะ ตามแบบแผนของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงทศวรรษ 2480⁴ แต่หากลองจัดวางสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ ให้อยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ในศตวรรษที่ 20 ที่สหรัฐอเมริกากลายเป็นหนึ่งในมหาอำนาจใหม่ของโลก ความเป็นสมัยใหม่แบบอเมริกัน (American modernism) กลายเป็นแนวทางในการก่อสร้างตัวตนและแบบแผนทางดนตรีแจ๊สของวงดนตรีสุนทรภรณ์ อันเชื่อมโยงกับพัฒนาการความเฟื่องฟูของดนตรีแจ๊ส ในสหรัฐอเมริกาช่วงทศวรรษ 1920 – 1930 ของศตวรรษที่ 20 ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็น “ยุคสมัยแห่งดนตรีแจ๊ส” (Jazz Age)⁵ ต่อเนื่องมาถึงยุคของดนตรีแจ๊สแบบ “สะวิง” (Swing) ราวทศวรรษ 1935 - 1945 เป็นยุควงดนตรีแจ๊สแบบ “Big Band” ดนตรีแจ๊สในยุค “สะวิง” นี้มีพัฒนาการที่แตกต่างจากดนตรีแจ๊สในช่วงยุคก่อนหน้า โดยการปรับปรุงจังหวะท่วงทำนองการบรรเลงดนตรี การใช้เครื่องดนตรีที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นเพื่อประกอบการเต้นรำโดยเฉพาะ⁶

¹ ปรีดี พงศ์รัตน์. (2562). สยามมหารธรรม การเมืองวัฒนธรรมกับการช่วงชิงความเป็นสาธารณะ. หน้า 83 – 89.

² อาทิตย์ เจริญรัตตัญญู. อ่างแก้ว. หน้า 117.

³ สุนทรภรณ์. วงดนตรี. (2532). สุนทรภรณ์วิชาการ : บทความจากการสัมมนาสุนทรภรณ์วิชาการ ในวาระครบรอบ 50 ปี วงดนตรีสุนทรภรณ์ 12-17 มิถุนายน 2532. หน้า 36.

⁴ Harrison, Rachel V. (2010). “Introduction The Allure of Ambiguity: The “West” and the Making of Thai Identities”, Rachel V. Harrison and Peter A. Jackson, ed., *The Ambiguous Allure of the West Traces of the Colonial in Thailand*. p. 14 – 30.

⁵ Feangfu Janit. (2011). *(Ir)resistibly Modern: The Construction of Modern Thai Identities in Thai Literature during the Cold War Era, 1958-1976*. p. 27.

⁶ Roche, Linda De. (2015). *The Jazz Age: A Historical Exploration of Literature*. p. 18 – 19.

⁷ Meeder, Christopher. (2008). *Jazz : The Basics*. p. 61 – 65.

วัฒนธรรมบันเทิงแบบอเมริกันและดนตรีแจ๊สในสังคมไทย ปรากฏตัวตามสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 2470 ไม่ว่าจะเป็นการนำภาพยนตร์เพลงอเมริกันเรื่อง “King of Jazz” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีแจ๊สและวัฒนธรรมอเมริกัน¹ มาฉายในโรงภาพยนตร์พัฒนาการ เมื่อปี พ.ศ. 2474² ประจวบกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสถานบันเทิงยามราตรีประเภทโรงเบียร์ฮอลล์คลับ ไฮเต็ลต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งแสวงหาความบันเทิงเรีงมย์ยามค่ำคืนของชาวเมืองกรุงเทพฯ ด้วยการฟังดนตรีและการเต้นรำอย่างตะวันตก³ เปรียบได้กับสถานฝึกหัดดนตรีแจ๊สชั้นดีของเหล่านักดนตรีชาวไทยที่หลงใหลในดนตรีแจ๊ส อีกทั้งการเติบโตของบรรดาบริษัทผลิตภาพยนตร์ที่ต้องการแสวงหานักดนตรีแจ๊สรุ่นใหม่มาความสามารถ มาประจำในวงดนตรีของบริษัทผลิตภาพยนตร์เพื่อเล่นเพลงแจ๊สประกอบภาพยนตร์⁴ ความเฟื่องฟูอย่างมากของการเต้นรำ ก็ถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นโดยคณะรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญ ที่เล็งเห็นคุณค่าของการส่งเสริมดนตรีแจ๊สและการเต้นรำ เพื่อจุดประสงค์การสร้างความเป็นสมัยใหม่ทางวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดการบัญญัติศัพท์เฉพาะสำหรับการเต้นรำขึ้นขึ้นใหม่นาม “ลีลาศ” พร้อมกันนั้นยังได้มีการจัดตั้ง “สมาคมลีลาศ” และการประกวดแข่งขันลีลาศขึ้นโดยรัฐบาลคณะราษฎร⁵

อย่างไรก็ตามทั้งดนตรีแจ๊สและวัฒนธรรมอเมริกัน ยังถือว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่อยู่มากในสังคมไทย ความพยายามที่จะผสมผสานหรือประยุกต์ดัดแปลง ความเป็นอเมริกันทั้งในด้านวัฒนธรรมและในด้านองค์ความรู้ทางดนตรี ให้สอดคล้องกับความรู้ทางดนตรีไทยเดิมยังคงไม่เด่นชัดเท่าใดนัก ดังคำสัมภาษณ์ของอดิพร สุนทรसनาน เสนาะวงศ์ ทายาทของครูเอื้อ สุนทรसनานหัวหน้าและผู้ก่อตั้งวงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้เล่าถึงความขัดสนความรู้ทางดนตรี “ไทยสากล” ในช่วงก่อนการก่อตั้งวงดนตรีสุนทราภรณ์ ทำให้กรมโฆษณาการจำเป็นต้องใช้เพลงสากลเพียงอย่างเดียว

“คุณพ่อเคยเล่าว่ายุคแรกจริงๆ เนี่ย เรายังไม่มีเพลงไทยเลย เพลงทั้งหมดที่วงดนตรีกรมโฆษณาการเอามาใช้เนี่ย จะเป็นเพลงสากลหมด จนกระทั่งวันหนึ่งเนี่ยคุณพ่อ ก็บอกว่าคุณพ่อคิดว่า เอ๊ะ เราก็มีความรู้ เราก็อ่านมาทั้งทางคลาสสิกแล้วก็ทั้งดนตรีไทยเดิม ทำไมเราไม่คิดที่จะแต่งเพลงเอง ทำไมจะต้องมานั่งอาศัยเพลงจากต่างชาติ”⁶

หากพิจารณาจากเนื้อหาของคำสัมภาษณ์ดังกล่าวก็จะพบว่า หนึ่งในจุดประสงค์ของการก่อตั้งวงดนตรี “กรมโฆษณาการ” หรือวงดนตรี “สุนทราภรณ์” ของครูเอื้อ สุนทรसनานคือความพยายามที่จะ “ปลดปล่อย” (liberation) อิทธิพลทางดนตรีตะวันตก ที่ครอบงำความเป็นสมัยใหม่ทางดนตรีในสังคมไทยเอาไว้ ขณะที่ระยะห่างทางวัฒนธรรมและความรู้ทางดนตรีระหว่าง “ความเป็นไทย” และ “ความเป็นตะวันตก” ยังคงเห็นได้อย่างชัดเจน ความรู้สึกหวาดกลัวที่จะสูญเสีย “ความเป็นไทย” มาพร้อมกับท่าทีหวาดระแวงการถูกครอบงำทางความรู้จากตะวันตก สะท้อนให้เห็นผ่าน “ปฏิภริยา” ที่ปัญญาชนทางดนตรีของไทยผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยเดิม และดนตรีแบบตะวันตกทั้งเพลงคลาสสิกและเพลงแจ๊ส อย่างครูเอื้อ สุนทรसनานมีต่อความเป็นตะวันตก สอดคล้องกับสิ่งที่ธงชัย วินิจจะกุล อธิบายถึงวาทกรรม “การครอบงำจากตะวันตก” ซึ่งเป็นกรอบความคิดสำหรับการรับมือ/ต่อต้านอิทธิพลตะวันตกไปพร้อมๆ กับความโยเยหา “ชาตินิยม” และ “ความเป็นไทย”⁷ การสร้างสภาวะ “ไทยสากล” ทางดนตรีของวงดนตรีสุนทราภรณ์

¹ ดูเนื้อหาของภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ใน YouTube. “King Of Jazz 1930 pre code restored movie”. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2565. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=-o-MltENOLU&t=3941s> (ไม่ปรากฏวันเผยแพร่).

² ป. บุณนาท. (2530). กำเนิดหนังเพลงในสยาม. หน้า 19 อ้างในวิชา กุบัว. (2542). อิทธิพลของดนตรีอเมริกันที่มีต่อเพลงไทยสมัยนิยม. หน้า 101.

³ วีระยุทธ ปีสาลี. (2557). กรุงเทพฯ ยามราตรี. หน้า 97 – 98.

⁴ กมลธรรม เกื้อบุตร. (2557). ดนตรีเต้นรำในสังคม และวัฒนธรรมไทย. หน้า 77 – 80.

⁵ อ้างแล้ว. หน้า 79 – 80.

⁶ YouTube. 80 ปี เพลงสุนทราภรณ์ : ความจริงไม่ตาย (18 ธ.ค. 62). สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2564. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=G-PeiUZq80c> (เผยแพร่ 18 ธันวาคม 2562).

⁷ ธงชัย วินิจจะกุล. (2562). “ปรับตัวปรับใจเพื่ออยู่กับโลกตะวันตก : ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาที่แบ่งโลกเป็นสองส่วน และแนวคิดหลังตะวันตกในสยาม” ใน เมื่อสยามพลิกผัน. หน้า 43 – 53.

มีท่าทีที่ยอมรับและหาความความเป็นตะวันตก¹ ทำให้สภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์มีลักษณะคล้ายจะเป็น “วัฒนธรรมแบบลูกผสม” (Hybrid Culture) อย่างที่โฮมี บาบ่า (Homi Bhabha) ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่เต็มไปด้วยความคลุมเครือและกำกวม อันเป็นผลผลิตจากระบบอาณานิคม แต่ในทางกลับกันอัตลักษณ์แบบพันธู์ทางนี้ก็มีส่วนในการท้าทายอำนาจของระบบอาณานิคมไปในเวลาเดียวกัน²

วงดนตรีสุนทรภรณ์เกิดขึ้นและดำรงอยู่ท่ามกลางการไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรม “อเมริกันวัตร” (Americanization) ควบคู่กับการขยายอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยมอเมริกัน ที่เข้มข้นมากขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดยุคสมัยของสงครามเย็น งานศึกษาของณัฐพล ใจจริง ชี้ให้เห็นถึงภาวะ “กึ่งอาณานิคม” ทางการเมืองของไทยที่ต้องพึ่งพิงกับมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา เพื่อกำจัดคู่แข่งทางการเมืองภายในและหาความชอบธรรมทางการเมือง จากการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐฯ ของกลุ่มหัวอำนาจต่างๆ จนกลายเป็นบริบทอันโดดเด่นของความขัดแย้งทางการเมืองไทยก่อนยุคถึงพุทธกาล³ ด้านแก๊งก๊ง กิตติเรียงลาภ อธิบายถึงความเป็นสมัยใหม่พร้อมกับสภาวะ “อาณานิคม” ในประเทศไทยช่วงยุคสงครามเย็นผ่านการสร้างรัฐประชาชาติ การขยายตัวของสถาบันการศึกษาสมัยใหม่ การทำแผนที่สมัยใหม่ที่มีการสำรวจข้อมูลประชากรในหมู่บ้านชนบทอย่างละเอียดด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า การโฆษณาชวนเชื่อในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทั้งหมดล้วนแต่มาจากบริบททางการเมืองของจักรวรรดินิยมอเมริกันในประเทศไทยทั้งสิ้น⁴

นอกจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อการเมืองไทยแล้ว อิทธิพลทางวัฒนธรรมและวิถีทางการดำเนินชีวิตแบบอเมริกัน (American lifestyle) ที่เป็นส่วนหนึ่งในการสถาปนาทบทางทางการเมืองและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ลงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคสงครามเย็น ก็ได้แทรกซึมอยู่ในปริบทชีวิตประจำวันของคนผ่านการบริโภคอาหาร การแต่งกาย การเสพสื่อบันเทิง วัฒนธรรมอเมริกันทั้งในรูปของสินค้า ค่านิยม การบริโภค ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขนานใหญ่ในกลุ่มผู้คนชาวกรุงจำนวนมากที่มีรสนิยม “เอาอย่าง” อเมริกัน ดังที่คณัทญิงมณี สิริวรสาร ได้บรรยายความไว้ว่า

“ประชาชนไทยในเมืองไทยเองก็มีความนิยมสินค้าอเมริกัน พยายามเลียนแบบวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตประจำวันแบบอเมริกันมากยิ่งขึ้นเช่น คนไทยเริ่มดื่มน้ำอัดลมโคล่า เป๊ปซี่ พอใจรับประทานฮอตด็อก แฮมเบอร์เกอร์ ซึ่งเป็นธรรมเนียมอเมริกัน แทนหมูแฮมไข่ดาว ซึ่งเป็นธรรมเนียมยุโรป และชอบดูภาพยนตร์ที่ถ่ายทำในอเมริกา สำหรับเรื่องที่มีอิทธิพลโดยตรงแล้วที่คนไทยชอบมากคือ ความพอใจในการแต่งกายแบบที่นิยมใช้กันในสหรัฐฯ ในรูปแบบของการไม่มีพิธีรีตองในการนุ่งห่ม นิยมแต่งกายสบายๆ ง่ายๆ เด็กวัยรุ่นพอใจนุ่งกางเกงยีน ใส่เสื้อคอกลมแบบที่เข็ด บุรุษเพศที่มีอายุต่างเริ่มนิยมใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาด สีสังคมาไม่ต่างจากสตรีเพศ”⁵

กลวิธีในการแบ่งรับแบ่งสู้กับการไหลบ่าของวัฒนธรรมอเมริกัน และความพยายามที่จะสร้างสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ คือการใช้ยุทธศาสตร์การต่อรองทางภูมิปัญญาที่เลือกรับเอาเฉพาะ “เปลือกนอก”⁶ ของความรู้ทางดนตรีสากล

โดยเฉพาะดนตรีแจ๊ส ด้วยการนำเอาท่วงทำนองดนตรีแจ๊สและเครื่องดนตรีสากลมาใช้ แต่ไม่ได้หมายความว่าวงดนตรีสุนทรภรณ์

¹ อาทิตย์ เจียมรัตตัญญู ได้อธิบายไว้ถึงความคลุมเครือของแนวคิดอัสตงคตินิยม 2 ประเภทอันได้แก่ “อัสตงคตินิยมโดยใจแจ้งแจ้ง” (conspicuous Occidentalism) มีความหมายถึงการประดิษฐ์ เปิดแอด ผยองในตัวตนที่เป็นอย่างตะวันตก กับ “อัสตงคตินิยมโดยหวาดระแวง” (suspicious / paranoid Occidentalism) มีความหมายถึงความเคลือบแคลงและความหวาดระแวง ที่มีได้ปฏิเสธตะวันตกอย่างสิ้นเชิง แต่ก็มีกรรักษาระยะห่างเนื่องจากความไม่ไว้วางใจที่มีต่ออิทธิพลของตะวันตก. อ้างแล้ว. หน้า 78.

² Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. p. 111 – 112.

³ โปรดดูรายละเอียดใน ณัฐพล ใจจริง. (2563). *ขุนศึก คักคินา และพญาอินทร์ : การเมืองไทยภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา 2491 – 2500*.

⁴ แก๊งก๊ง กิตติเรียงลาภ. (2562). *เขียนชนบทให้เป็นชาติ กำเนิดมานุษยวิทยาไทยในยุคสงครามเย็น*. หน้า 168.

⁵ มณี สิริวรสาร. (2544). *ชีวิตเหมือนฝัน*. หน้า 562.

⁶ อย่างไรก็ตามก็ไม่ต้องไม่ลืมว่าวงดนตรีสุนทรภรณ์ยังคงรักษา “เปลือกนอก” ของความรู้ทางดนตรีไทยเดิมทั้งเครื่องดนตรีและท่วงทำนองของเพลงไทยเดิม มาใช้ในการแต่งทำนองและบรรเลงควบคู่ไปกับเครื่องดนตรีสากลอยู่บ่อยครั้ง

จะแปลงเนื้อหาของเพลงตะวันตกให้กลายเป็นภาษาไทย ในทางตรงกันข้ามวงดนตรีสุนทราภรณ์นำเอา “เปลือกนอก” ของความรู้ทางดนตรีแจ๊ส มารองรับระบบคุณค่า โลกทัศน์ ความเชื่อ อุดมการณ์ ของความเป็นไทยแบบจารีต ด้วยการประพันธ์เนื้อหาของบทเพลงด้วยความรู้ทางภาษาและวรรณคดีไทยอย่างแตกฉาน ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการแปลงเสียงและท่วงทำนองดนตรีแจ๊ส ให้เข้ากับความหมายแบบไทยไปโดยปริยาย หากลองพิจารณาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การจัดสภาวะคู่ตรงข้ามระหว่าง “ความเป็นตะวันตก/ความเป็นไทย” หรือการจัดแบ่งในทำนอง “เปลือกนอก/เนื้อใน” “รูปแบบ/เนื้อหา” ยุทธศาสตร์เช่นนี้คล้ายคลึงกับโมโนทัศน์ในการจัดแบ่งโลกออกเป็นสองส่วนระหว่าง “วัตถุ” กับ “จิตวิญญาณ” ของชนชั้นนำและปัญญาชนไทย ที่ยอมรับความเหนือกว่าทาง “วัตถุ” ของตะวันตก แต่ก็ยืนยันความเหนือกว่าในด้าน “จิตวิญญาณ” แบบไทย¹

สภาวะ “ไทยสากล” อันคลุมเครือของวงดนตรีสุนทราภรณ์ คือความโดดเด่นที่ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านการสร้างสรรค์เพลง “ไทยสากล” ในแนวทางของดนตรีแจ๊สแบบอเมริกัน ที่ใช้จังหวะท่วงทำนองประกอบการเดินรำลีลาศ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งในแบบลาตินอเมริกาเช่น รุมบ้า ปิกิน ช่าช่าซ่า แซมบ้า กัวยราซ่า เมมโบ้ ออฟบิท ตะลุง เทมโป้ ที่เป็นเพลงเร็วและเน้นความสนุกสนาน รวมทั้งเพลงช้าในจังหวะบอลรูมเช่น ควิกซ์สเตปป์ วอลซ์ท ควิกวอลซ์ท สโลว์ พรอกทอตต์ แทงโก้² ความนิยมในการเดินลีลาศได้สร้างความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดในเรื่องความสัมพันธ์และการรักษาระยะห่างระหว่างเพศแบบเดิมในสังคมไทย แล้วแทนที่ด้วยเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและความรักโรแมนติก (Romantic Love) ความบันเทิงจากเสียงเพลงได้เชื้อเชิญให้ผู้ฟังเข้าไปมีส่วนร่วมกับท่วงทำนอง การจับคู่เดินลีลาเปิดโอกาสให้คู่เต้นรำทั้งชายและหญิงมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเปิดเผย ด้วยการเคลื่อนไหวเยื้องกราย การก้าวเท้า และการสัมผัสถูกเนื้อต้องตัวโอบกอดกันอย่างแนบชิด ซึ่งถูกควบคุมโดยจังหวะของเสียงดนตรีมารยาททางสังคม และคู่เต้นของตนเอง ท่ามกลางบรรยากาศอันคึกครื้นของแสง สี เสียงบนพลอร์เต้นรำ

ความนิยมวัฒนธรรมอเมริกันในยุคสงครามเย็นทำให้วงดนตรีสุนทราภรณ์เป็นทางเลือกใหม่ แก่ผู้ที่นิยมความเป็นสมัยใหม่แบบอเมริกัน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองกรุงที่ขยายตัวมากขึ้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา พร้อมกับการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและธุรกิจเอกชน รวมทั้งบทบาทของกลุ่มนายทุนจีนที่มีมากขึ้น³ ในช่วงทศวรรษ 2490 การเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วของตัวเมืองกรุงเทพฯ การขยายตัวทางการศึกษา อีกทั้งการเพิ่มปริมาณของธุรกิจหลายประเภท ปัจจัยเหล่านี้ต่างสนับสนุนให้กลุ่ม “ชนชั้นกลางในเมือง” มีบทบาททางสังคมและสร้างค่านิยมแบบ “ชาวกรุง” กลุ่มชนชั้นกลางนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 ประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีรายได้ที่มากพอจะใช้จ่ายใช้สอยสินค้าฟุ่มเฟือยและบริโภควัฒนธรรมบันเทิงประเภทต่างๆ ในช่วงทศวรรษ 2500 – 2510 การขยายตัวทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลางกลุ่มใหม่คือเหล่าบรรดา “นิสิตนักศึกษา” ซึ่งเป็นคนในวัยหนุ่มสาว⁴ อีกทั้งกลุ่ม “ชนชั้นกลางใหม่” หรือกลุ่ม “นายทุนน้อย” ที่พยายามยกสถานะภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของตนเองจากความเฟื่องฟูของการประกอบอาชีพในธุรกิจภาคบริการ⁵

การก่อรูปของชนชั้นกลางไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากจะถูกอธิบายบนเงื่อนไขด้านการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจแล้ว การก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้นซึ่งสอดคล้องกับความเป็นสมัยใหม่แบบอเมริกันในยุคสงครามเย็น คงไม่ใช่สิ่งที่จะถูกละเลยไปได้ง่ายๆ ความใกล้ชิดระหว่างกระแสวัฒนธรรมอเมริกันนำสู่การนิยามตัวตนและกลุ่มก้อนทางสังคมของกลุ่ม

¹ ธงชัย วินิจจะกุล. (2562). อ้างแล้ว. หน้า 31 – 37.

² วัชรภรณ์ อาจหาญ. (2535). การวิเคราะห์เพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์. หน้า 34.

³ ณัฏฐพงษ์ สกลเสี้ยว. (2552). ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงการรัฐประหาร พ.ศ.2500. หน้า 32 – 68.

⁴ อ้างแล้ว. หน้า 69 – 83.

⁵ แอนเดอร์สัน, เบเนดิกต์. (2553). “บทนำ” ในกระแสรวมกรรมและการเมืองสยามยุคอเมริกัน. หน้า 17-18.

⁶ แอนเดอร์สัน, เบเนดิกต์. (2559). บ้านเมืองของเราแดง : แม่พิมพ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม. หน้า 88 – 89.

ชนชั้นกลาง ถูกแสดงออกในพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่ ทั้งการเข้าร่วมงานเต้นรำลีลาศ งานบอลล์ หรืองานเทศกาลต่างๆ ที่วงดนตรีสุนทรภรณ์ถูกเชื้อเชิญมาแสดงดนตรี เปรียบได้กับการเข้าสู่พื้นที่สำหรับการแข่งขัน ประชัน อวดโฉม “ความเจิดจาย” (gloriously) โดยแสดงออกผ่านการแต่งกาย การจัดแต่งใบหน้าและทรงผม เครื่องประดับประดาอันหรูหราราคาแพง ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าความชำนาญของการออก “ลวดลาย” เต้นลีลาศ ทั้ง “เสื่อผ้าหน้าผม” เครื่องประดับประดาต่างๆ ไม่เพียงมีความสำคัญกับกลุ่มชนชั้นกลางผู้เป็น “แฟนเพลง” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์เท่านั้น ในกลุ่มนักร้องและนักดนตรีประจำวงดนตรีสุนทรภรณ์ก็ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้อย่างยิ่งยวด ด้วยเหตุว่าปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เพียงเสริมความงามทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นกลวิธีในการสร้างภาพลักษณ์แบบ “ไทยสากล” ที่เดินตามมาตรฐานของโลกตะวันตก

ความเป็น “ตะวันตก” กับเรือนร่าง เกศา ฉายา อารมณ์ ของนักดนตรีในวงดนตรีสุนทรภรณ์

ภาพลักษณ์แบบสมัยใหม่มีส่วนในการแสดงออกถึงสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ การรับเอาอิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกาเข้ามาประยุกต์ ดัดแปลง ปรับเปลี่ยน ไม่ได้ถูกกำกับไว้ในปริณทลความรู้ทางดนตรีเพียงอย่างเดียว วงดนตรีสุนทรภรณ์มีความต้องการที่จะสร้างสภาวะ “ไทยสากล” ที่มากกว่าเพียงการรับเอาความรู้ทางดนตรีแจ๊สและเครื่องดนตรีสากลมาใช้ แต่หมายรวมถึงการลอกเลียนแบบความเป็นตะวันตกทางกายภาพแทบจะทุกกระเบียดนิ้วอย่างเปิดเผย ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ของตนเองให้มีความทันสมัยคล้ายคลึงกับวงดนตรีแจ๊สแบบอเมริกัน เป็นการตอกย้ำความคลุมเครือในความเป็น “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ให้มากยิ่งขึ้น ภาพที่ชัดเจนที่สุดของการลอกเลียนแบบความเป็นตะวันตกคงเป็นภาพที่ครูเอื้อ สุนทรสนาน แต่งกายด้วยเสื่อผ้าอารณ์ที่เป็นทางการแบบตะวันตก ในชุดสูทผูกเนคไท สวมแว่นกันแดด มือข้างหนึ่งประคองไวโอลินอยู่ในระดับคอ มืออีกข้างหนึ่งถือคันชักที่กำลังสีสายไวโอลินด้วยท่วงท่าความชำนาญ จนแทบไม่ต่างกับภาพลักษณ์ของนักดนตรี “ฝรั่ง”



รูปที่ 1 ครูเอื้อ สุนทรสนาน ผู้ก่อตั้งวงดนตรีสุนทรภรณ์

ที่มา : <https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/67075>

นักร้องนักดนตรีทั้งชายและหญิงในวงดนตรีสุนทรภรณ์ต่างก็รับวัฒนธรรม “อเมริกันนักร้อง” และพยายามปรับภาพลักษณ์ของตนเองให้มีความทันสมัยโดยเฉพาะในเวลาออกงานแสดงดนตรีทั้งของราชการและเอกชน ซึ่งเป็นเวลาสำคัญในการเผยโฉมภาพลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่ ให้แสดงออกสู่สายตาสาธารณชนอย่างเป็นทางการ เหล่านักร้องนักดนตรีเพศชายแต่งกายด้วยชุดสูทผูกเนคไทหรือไมก็ผูกโบทุกกระด่าย การร้องเพลงหรือเล่นเครื่องดนตรีสากลด้วยความชำนาญ จนนักร้องบางคนถึงกับได้รับฉายาที่โด่งดังจากการร้องเพลงในทำนองแจ๊สอยู่เป็นประจำเช่น วินัย จุลละบุษปะ ที่มีฉายาว่า “ราชาแห่งโก้” สำหรับนักร้องเพศหญิงภาพลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกมักจะปรากฏให้เห็นอย่างแจ่มชัด ด้วยการแต่งตัวให้งดงามหรูหราที่มีความพิถีพิถันในการจัดการ “เสื่อผ้าหน้าผม” ของตนเอง ตามบรรทัดฐานความงามและแฟชั่นแบบตะวันตก โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2500 หรือในยุคพัฒนาที่

ความรู้ด้านแฟชั่นความสวยความงามของสตรีเพศได้ขยายตัวมากขึ้น พร้อมกับการขยายตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารต่างๆที่ผลิตขึ้นเพื่อเน้นขายให้ลูกค้าเพศหญิงชนชั้นกลาง นักร้องหญิงของวงดนตรีสุนทราภรณ์ เวลาออกงานแสดงดนตรีก็มักแต่งกายตามมาตรฐานความงามแฟชั่นแบบตะวันตก นอกจากนี้นักร้องหญิงในวงดนตรีสุนทราภรณ์เช่น ศรีสุดา รัชตะวรรณ บุชญา รังสี และ อ้อย อัจฉรา ยังเคยได้เป็นตัวแทนเข้าประกวดแฟชั่นโชว์มิสโลแลนในงานบอลล์ที่ถูกจัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503¹

ทั้งความสวยความงามบนใบหน้าและทรงผมเองก็เป็นสิ่งที่ผู้หญิงชนชั้นกลางให้ความสำคัญ ผ่านการใช้เครื่องประติณผิวที่ถูกนำเข้าจากต่างประเทศหลากหลายยี่ห้อ ในส่วนของทรงผมการขยายตัวของธุรกิจเสริมสวยและการเพิ่มขึ้นของโรงเรียนเสริมสวย ความงามของทรงผมบนศีรษะของสตรีจึงต้องงามตามแฟชั่นแบบ “นำสมัย” ซึ่งมีต้นแบบมาจากญี่ปุ่นหรือตะวันตก² ทรงผมที่มีความ “นำสมัย” เหล่านี้กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของนักร้องหญิงบางคนอาทิ มาริษา อมาตยกุล ลักษณะเด่นประการหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของเธอนอกจากเสียงร้องเพลงอันกังวานทุ้มของเธอแล้วคือการทำผม “ทรงงอนหงส์” หรือ “ทรงสาวอน” (Flip Hair)



รูปที่ 2 มาริษา อมาตยกุล นักร้องในวงดนตรีสุนทราภรณ์ ผู้มีผมทรงสาวอนเป็นเอกลักษณ์ประจำตัว

ที่มา : <https://web.facebook.com/Marisa.Amartayakul/photos/10155858180882960>

ยุคสมัยที่วัฒนธรรมอเมริกันได้แผ่เข้ามาเข้าไปแทบทุกองค์ประกอบทางกายภาพของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ภาพลักษณ์ “ไทยสากล” เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมอย่างมากในยุคสงครามเย็น อย่างไรก็ตามการลอกเลียนแบบหรือเอาอย่างวัฒนธรรมอเมริกันแบบล้นเกินคงไม่ใช่เรื่องที่สมควรนัก ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงพร้อมกับการฟื้นคืนบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษนิยม - กษัตริย์นิยม³ พร้อมด้วยภารกิจที่กลุ่มปัญญาชนไทยในช่วงสงครามเย็นนิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ไปในแนวทางอนุรักษนิยมที่นิยามความสัมพันธ์ของผู้คนสถานะต่างๆในสังคมแบบ “รู้ที่สูงที่ต่ำ” การสร้างจินตภาพ “เมืองไทยนี้ดี”⁴ รวมถึงความพยายามปฏิเสธแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมที่สร้างความ

¹ “เที่ยวงานราตรีวินเธอร์บอลล์”. (3 ตุลาคม 2503). คาราไทย 6 (184). หน้า 27 อ้างใน วิลลา วิลัยทอง. (2560, มกราคม-เมษายน). “แต่งตัวให้ผู้หญิงชนชั้นกลางไทย : “นักดีไซน์แบบ” และวัฒนธรรมความงามในสมัย “พัฒนา”. รัฐศาสตร์สาร. 38 (1). หน้า 127 – 128.

² วิลลา วิลัยทอง. (2560). “โรงเรียนเสริมสวย การตลาดความงาม และ “ผมสวย แบบนำสมัย” ในสังคมไทยยุค “พัฒนา”, ใน ธเนศ อาภรณ์ สุวรรณ (บก.), ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและความย้อนแย้งของไทย. หน้า 70 – 80.

³ ดูรายละเอียดใน ณัฐพล ใจจริง. (2556). “คว่ำปฏิวัติ โค่นคณะราษฎร การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และ “ฝันจริงของนักอุดมคติ “นำเงินแท้” รื้อ 2475 สร้างระบอบกษัตริย์” ใน ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475 - 2500).

ขัดแย้งให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แล้วนิยามความหมาย “ประชาธิปไตยแบบไทย” อันมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นใจกลางความสำคัญขึ้นมาแทนที่⁴

ภายหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 บทบาทของกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยม ได้กลับคืนมาอีกพร้อมความพยายามที่จะฟื้นฟูบทบาททางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยกลุ่มเชื้อพระวงศ์ นักการเมือง และนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวา² วงดนตรีสุนทรภรณ์ที่อยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมการเมืองไทยอันมีแนวโน้มจะหันเหไปทางกระแสอนุรักษนิยม แม้วงดนตรีสุนทรภรณ์จะรับเอาความเป็นสมัยใหม่ตามกระแส “อเมริกานูว์ตริ” มาเพื่อเสริมสร้างสภาวะ “ไทยสากล” แต่ก็ต้องเตรียมหาหนทางรับมือกับความนิยมวัฒนธรรมอเมริกันที่มากเกินไปจนอาจสร้างความขัดแย้งต่อคุณค่าของความเป็นไทยกระแสหลักได้ไม่มากนักน้อย ซึ่งวิธีที่ดีที่สุดทางหนึ่งคือการวิพากษ์วิจารณ์ความคลั่งไคล้ในรสนิยม “อเมริกันสไตล์” (American style) ที่มากเกินไปจนพอดีอย่างมีชั้นเชิง ภาพลักษณ์ “นักเพลง” และการโต้กลับของปัญญาชนไทยต่อกระแส “เห่อฝรั่ง”

เมื่อศึกษาการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ความสัมพันธ์ระหว่าง “ความเป็นตะวันตก” ตามแนวทาง “อเมริกานูว์ตริ” ในยุคสงครามเย็น กับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ “ความเป็นไทย” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ จะพบว่าวงดนตรีสุนทรภรณ์ได้จัดวางภาพแทนของ “ความเป็นตะวันตก” หรือ “ความเป็นอเมริกัน” ไว้ในรูปลักษณะทางกายภาพเช่น เครื่องดนตรีสากล เครื่องแต่งกายของนักร้อง นักดนตรี ท่วงทำนองดนตรีแจ๊ส ในอีกด้านหนึ่งภาพแทนของ “ความเป็นไทย” ที่เติมเปี่ยมไปด้วยศีลธรรมทางพุทธศาสนา จรรยา มารยาท และขนบธรรมเนียมประเพณีไทยแบบรัฐที่สูงที่ต่ำ ซึ่งเป็นเรื่องของการนิยามความหมายที่มีคุณค่าทางจิตใจหรือจิตวิญญาณ ปฏิสัมพันธ์ของทั้งคู่ไม่ใช่สิ่งที่เรียบง่าย สภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทรภรณ์จึงไม่ใช่การผสมผสานกันอย่างลงตัว แต่คือการรักษาขอบเขตในการรับความเป็นสมัยใหม่อย่างไรจึงไม่กระทบกับคุณค่าแบบจารีตจนบาดลึกเกินไป ดังนั้นการรักษาปริณทลทางวัฒนธรรมในยุคสงครามเย็นของวงดนตรีสุนทรภรณ์ จึงมีเหลี่ยมมุมของการต่อสู้ ช่วงชิง ตอบโต้ กันระหว่างความเป็นตะวันตกกับความ เป็นไทยและความเป็นสมัยใหม่กับความ เป็นจารีตเอาไว้อย่างแนบเนียน

การตอบโต้กับความเป็นสมัยใหม่ที่เกินขีดจำกัดของวงดนตรีสุนทรภรณ์ไม่ได้ปรากฏให้เห็นอย่างโจ่งแจ้ง ในห้วงเวลาที่วัฒนธรรมอเมริกันมีพลังอย่างมากในสังคมไทยยุคสงครามเย็น ชนชั้นกลางในเมืองกรุงรุ่นใหม่วัยหนุ่มสาวพากัน “เห่อฝรั่ง” กันอย่างกึกก้องไม่กลับ การเลียนแบบวัฒนธรรมอเมริกันด้วยการแต่งกายเลียนแบบดารารหรือนักร้องชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงเช่น เจมส์ ดีน (James Byron Dean) เอลวิส เพรสลีย์ (Elvis Aaron Presley) และความคลั่งไคล้ในเพลง “ร็อกแอนด์โรล” นับวันยิ่งจะทวีความนิยมมากขึ้นในหมู่คนรุ่นใหม่ วงดนตรีสุนทรภรณ์ก็รับเอาวัฒนธรรมดนตรีแจ๊สอเมริกันมาประยุกต์ใช้ ดังชื่อเพลงจำนวนมากที่ถูกตั้งอย่างมีกลิ่นอายแบบอเมริกันเช่น ร็อกเร่รัก แคมบ้าพาร์ก แคมบ้าหาคู่ ช่า ช่า ช่า กล่อมใจ สวรรค์สะวิง ฯลฯ อย่างไรก็ตามวงดนตรีสุนทรภรณ์ก็ตอบโต้อาการ “เห่อฝรั่ง” ที่มากเกินไปพอดี ผ่านการ “ล้อเลียน” อย่างขบขันสนุกสนาน ซึ่งเห็นได้จากเนื้อหาของเพลง “คลั่งแหม่มบ้า” ที่ถูกแต่งและขับร้องในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 2490

⁴โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์. (2557). 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475.

¹โปรดดูรายละเอียดของความเปลี่ยนแปลงของการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้ใน เกรียงศักดิ์ เจริญพัฒน์. (2536). แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย.

²ณัฐพล ใจจริง. (2556). อ่างแก้ว. หน้า 41 – 53.

หนุ่มกระต่ายชายหนึ่งนายนักเพลง ชอบตะโกนบรรเลงตะเบ็งเพลงหนึ่ง
 แหกปากร้องเพลงเอ็ดอิงเสียงตืดซิ่ง ตืดซิ่งนำฟัง ลูกยีนนั่งคลั่งเพลงหนึ่ง ร้องดังแซมบ้า
 ฟังร้องรับสำนาร้องแล้วยังรำทำท่าทาง เหมือนโล้เรือจ้างยังติดตา
 โยยกยกไปไวว่องหนักหนา ไชว้ขามาทำท่าโล้ใหญ่
 เฝ้าแต่ดู ๆ ไปถูกใจทุกท่า ท่าโยกตัวไปมาติดตาติดใจ
 ทอดใจรักใคร่ติดตริง อู๊ย ตืดซิ่งตืดซิ่งกันใหญ่ ยกเอาไหลโยกกันไปครึ้มใจกันดี¹

เนื้อหาของเพลง “คลั่งแซมบ้า” ด้านหนึ่งก็มีน้ำเสียงชื่นชมความสามารถในการร้องและเต้นเพลงแจ๊สจังหวะ “แซมบ้า” แต่ในอีกด้านหนึ่งการตั้งชื่อเพลงโดยใช้คำขึ้นต้นว่า “คลั่ง” ก็มีความหมายที่ไม่สู้จะดีนัก คำว่า “นักเพลง” คำนี้มีความหมายถึงหนุ่มวัยรุ่นคนองที่มีรสนิยมเลียนแบบอเมริกัน ชอบแต่งตัวและทำทรงผมคล้ายดาราดาราฝรั่ง ชอบก่อเรื่องทะเลาะวิวาทใช้ความรุนแรงอยู่เสมอ² ภาพลักษณ์ของ “นักเพลง” มีนัยยะของความกำกวมอิทธิพลอิทธิระหว่างความเป็นตะวันตกและความเป็นไทย กิริยาการแสดงออกทั้ง “แหกปากร้องเพลงเอ็ดอิง” และ “โยยกยกไปไวว่องหนักหนา ไชว้ขามาทำท่าโล้ใหญ่” แสดงถึงอาการ “เห่อฝรั่ง” อย่างรุนแรง แม้ในเนื้อเพลงจะไม่มีการวิจารณ์อาการ “เห่อฝรั่ง” อย่างตรงไปตรงมา ซ้ำยังมีท่าทีของการชื่นชมความ “ซ่าของ” ในความแคล่วคล่องของอาการเลียนแบบตะวันตก แต่ก็มึนน้ำเสียงของการ “ล้อเลียน” โดยการเปรียบเทียบท่าทางการวาดลวดลายการเต้นเพลงในจังหวะแซมบ้า ว่าไม่ต่างจากท่าทางของการ “โล้เรือจ้าง” อันเป็นอาชีพของคนหาเช้ากินค่ำ

อีกเพลงหนึ่งถึงจะไม่ได้มีเนื้อหาที่สื่อไปถึงการวิจารณ์อาการ “เห่อฝรั่ง” โดยตรงแต่ก็มีนัยยะของความ “กระดากอาย” ต่อการแสดงลีลาท่าทางของการเต้นลีลาศอย่างสุดเหวี่ยง จนอาจทำให้ถูกครหานินทาว่า “บ้าลวดลาย” ได้ตามเนื้อหาในเพลง “สวรรค์สะวิง” ที่คาดว่าถูกแต่งขึ้นในทศวรรษ 2500 อันมีเนื้อหาของเพลงในทำนองสนุกสนาน แต่ก็แฝงเร้นไว้ซึ่งการกระทบกระทั่งไปในที่ เป็นที่น่าสนใจว่าในช่วงทศวรรษ 2500 การฝึกหัดเรียนเต้นลีลาศของกลุ่มเยาวชนวัยรุ่น ยังถูกสอดส่องและควบคุมโดยอำนาจรัฐอย่างเข้มงวด³

สวรรค์สะวิงเรา เร้าเอาแรงเอาเข่าสุดเหวี่ยง
 ดาวฟ้าทำตาเอียง แล้วเมียงมองเฉียงขม้อยขม้าย
 อย่าไปบอกใครเลยหนา เขาจะว่าหุยาให้อาย
 เขาจะพาวว่าบ้าลวดลาย ชักฟ้าดินสายสุดเหวี่ยง⁴

¹ แก้ว อัจฉริยะกุล และ เอื้อ สุนทรสนาน. คลั่งแซมบ้า. ไม่ปรากฏวันเผยแพร่. สืบค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2564. จาก <http://www.websuntaraporn.com/suntaraporn/lyric/postlyric.asp?GID=1023> (ไม่ปรากฏวันเผยแพร่).

² ดูกรณีตัวอย่างของการเป็น “นักเพลง” ได้ในชีวิตประวัติในช่วงชีวิตวัยรุ่นของ “ป๊อกรุ่นเพชร” หรือ “บรรเจิด กฤษณายุธ” ในช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นเวลาที่ยุวกษัตริย์คนองในสังคมไทยกำลังคลั่งไคล้วัฒนธรรมอเมริกันอย่างเต็มที่ ใน ป๊อกรุ่นเพชร. (2559). ย้อนตำนานโกทหลังวัง เดินอย่างป๊อ.

³ วชิร คำนำปาด. (2547). เด็กกับความคาดหวังของรัฐบาล พ.ศ.2500-2519. หน้า 50 - 51.

⁴ ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ และ เอื้อ สุนทรสนาน. สวรรค์สะวิง. ไม่ปรากฏวันเผยแพร่. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2565. จาก <http://www.websuntaraporn.com/suntaraporn/newsun/index.asp?newdesk=newsong&GID=385> (ไม่ปรากฏวันเผยแพร่).

ปัญหาจากการรับวัฒนธรรมอเมริกันอย่างล้นเกินในทศวรรษ 2500 มีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ปัญหาแก๊งวัยรุ่นนคิกคะนอง หรือ “จ๊ิกโก” กลุ่มวัยรุ่นอันตรายที่ก่อคดีอาชญากรรม ทะเลาะวิวาท ละทิ้งการเรียน เทียบเตร่มั่วสุมตามสถานที่โคจรสถานต่างๆ กลายเป็นปัญหาที่รัฐเริ่มเฟ่งเล็งและให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นจำเลยที่ถูกรัฐไทยตราหน้าว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เหล่าบรรดาวัยรุ่นลอกเลียนแบบ จากการบริโภคสื่อบันเทิงจากภาพยนตร์และดนตรีสมัยใหม่ของตะวันตก ซึ่งชักนำเยาวชนไปสู่ความเสื่อมทรามทางศีลธรรม¹ ในระหว่างทศวรรษ 2500 – 2510 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ เบนดิกท์ แอนเดอร์สัน ให้คำนิยามว่า “สยามยุคอเมริกัน”² การหลงใหลของอิทธิพลอเมริกันเข้ามาสู่สังคมไทย ได้ถูกกลุ่มปัญญาชนและนักเขียนไทยบางคน วิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นต้นตอของปัญหาการลี้มรากเหง้าความเป็นไทยของคนรุ่นใหม่ การเลียนแบบวัฒนธรรมอเมริกันแบบผิดๆ ได้รับความนิยมมากขึ้นในหมู่คนหนุ่มสาว ปัญหาการค้าประเวณีและยาเสพติด ปัญหา “เด็กหัวแดง” หรือเหล่าเด็กลูกครึ่งไทยอเมริกันที่ไม่มีพ่อ ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีต้นเหตุมาจากชาวอเมริกันนำเข้ามาสู่ประเทศไทย³

อันตรายจากการ “แห่อเมริกัน” ของบรรดาคณรุ่นใหม่ของวัฒนธรรมตะวันตกให้กับปัญญาชนอนุรักษ์นิยมไทย อุทิศ นาคสวัสดิ์ ปัญญาชนผู้มีความรู้ทางดนตรีไทยเดิมและยึดมั่นในคุณค่าของความเป็นไทยอย่างเต็มเปี่ยม ได้เริ่มเขียนบทความออกมาประณามผู้คลั่งไคล้ในวัฒนธรรมตะวันตกตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เขายังได้ออกรายการโทรทัศน์และทางสถานีวิทยุกระจายเสียงซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ถึงทศวรรษ 2520 อุทิศแสดงความห่วงใยสถานภาพทางความรู้ของดนตรีไทยเดิมและความเป็นไทย พร้อมกับการประชันประชันเสียดสีความนิยมวัฒนธรรมตะวันตกของคนรุ่นหนุ่มสาวไว้ว่า

“ในเมืองไทยเรายังแย่งไปก่อนนั้น เพราะเด็กสมัยใหม่พากันนิยมตะวันตก หันไปรับเอาวัฒนธรรมดนตรีชั้นต่ำของต่างประเทศเข้ามาเต็มที่ ไม่ใช่แต่ดนตรีอย่างเดียว แม้กิริยาท่าทางและความประพฤติอื่นๆ ก็พลอยเอาอย่างในสิ่งที่ไม่สมควรไปด้วย ความเข้าใจของคนพวกนี้นั้น ถ้าทำตัวให้เหมือนฝรั่งหรือเหมือนพวกคาราฟรังได้เท่าใดแล้วก็เป็นที่โก้เท่านั้น หากใครทำตัวเป็นไทย เช่นบังอาจเปิดวิทยุฟังเพลงไทยอย่างนี้ก็เป็นอับอายกันถึงขนาดว่า “เซยแหลก” นั่นทีเดียว”⁴

การตอบโต้รสนิยมเอาอย่างตะวันตกของ อุทิศ นาคสวัสดิ์ ยิ่งสร้างภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะวัฒนธรรมอเมริกัน ให้มีสถานะ “ความเป็นอื่น” (The Otherness) อย่างร้ายกาจจนกลายเป็นศัตรูต่อวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของ “ความเป็นไทย” อากาทรต่อต้านผสมหาวาตรระแวงต่อกระแสอเมริกาสุดโต่งของเขา ยิ่งเป็นแรงผลักดันให้เขาเชิดชูคุณค่าของดนตรีไทย และต่อต้านความเป็นตะวันตกอย่างดุเดือดรุนแรงไว้ในบทความเรื่อง “ความคิดเรื่องไทยและเทศ”

“ดนตรีไทยก็ดีไม่แพ้ดนตรีสากล แต่ดีเกินไปคนละอย่างใช่ไหมครับ ใช่แต่ในสายตาเด็กไทยสมัยนี้ แกไม่เข้าใจเสียแล้วว่่าดีแบบไทยคืออย่างไร ทั้งนี้เพราะดีแบบฝรั่งขึ้นกั้นมันย้วยวนไปเชิงโลกียวิสัยทำให้เกิดความรอนแรงขึ้นในดวงจิต สุดที่จะระงับได้ ก็เลยออกเดินแรงเต้นกาตามไอ้ความสวยแบบฉาบฉวยนั้นไป ... เหมือนกับพวกคั้งดนตรีฝรั่งขึ้นก กว่าจะรู้ตัวและกลับมาเป็นไทยดั้งเดิม ดนตรีไทยก็อาจล้มหายตายจากไปแล้วเหมือนกัน”⁵

ความหวาดระแวงวัฒนธรรมอเมริกันที่กำลังได้รับความนิยมจากเหล่าชนชั้นกลางชาวกรุงรุ่นใหม่ พร้อมกับความสับสนหวาดกลัวของกลุ่มปัญญาชนไทย รวากับว่่ารากเหง้าความเป็นไทยของเขา กำลังถูกสั่นคลอน อย่่างไรก็ดีความย้อนแย้งของการปฏิสัมพันธ์

¹ วุชนี คำน้ำปาด. อ่างแล้ว. หน้า 52.

² แอนเดอร์สัน, เบนดิกท์. (2553). “บทนำ” ในระจก : วรรณกรรมและการเมืองสยามยุคอเมริกัน. หน้า 14.

³ อ่างแล้ว. หน้า 19 – 25.

⁴ อุทิศ นาคสวัสดิ์. (2512). “ความคิดเรื่องไทยและเทศ,” ในดนตรีไทย โดยศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์. หน้า 22

⁵ อ่างแล้ว. หน้า 24.

กับอิทธิพลวัฒนธรรมอเมริกัน ที่ถูกตราหน้าว่าเป็นสาเหตุของความเสื่อมถอยทางศีลธรรมและเป็นชนวนที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ถูกลดทอนความสำคัญลงด้วยเงื่อนไขของบริบททางการเมืองโลกในยุคสงครามเย็น ที่ทำให้ประเทศไทยต้องพึ่งพิงอยู่กับมหาอำนาจอเมริกัน ในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในบริบทของโครงสร้างระเบียบการเมืองโลกยุคสงครามเย็น ที่จินตนาการและความรู้สึกเรื่องการแบ่งขั้วอำนาจออกเป็นฝ่ายโลกเสรีนิยมกับฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน¹ ในสถานการณ์เช่นนี้ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องได้รับการยอมรับจากท่าทีอันเป็นมิตรของสหรัฐอเมริกา วงดนตรีสุนทราภรณ์เองก็ได้โอกาสฉายเอาบริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอเมริกันในยุคสงครามเย็นมาช่วยยกระดับสถานะ “ไทยสากล” ของตนเองเพื่อแสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์ว่า ความรู้ความสามารถทางดนตรีทั้งไทยเดิมและดนตรีแจ๊สของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ไม่ได้ด้อยไปกว่าความรู้และความสามารถของนักดนตรีแจ๊สที่มีชื่อเสียงในสหรัฐอเมริกา

เมื่อเบนนี่ กูดแมน (Benny Goodman) มาเยือน : “คนอื่น” ในแดนตนผู้ยกระดับสถานะ “ไทยสากล”²

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเย็นมีมิติที่หลากหลาย พันธกิจสำคัญที่ไม่เป็นรองการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือการสนับสนุนการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การสถาปนาบทบาททางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาให้กลายเป็นศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลก³ ด้วยตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ตั้งอยู่ใกล้กับจีนและเวียดนามที่อยู่ฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์ ทำให้สหรัฐอเมริกาจำเป็นต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือทางการทหารและทางเศรษฐกิจแก่รัฐบาลไทย เพื่อป้องกันการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴ สอดรับกับจินตนาการของชาวอเมริกันที่มีต่อประเทศแถบเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งถูกมองว่าเป็นดินแดนที่ยังล้าหลัง ประชาชนยังคงอยู่ในภาวะยากจน เจ็บป่วย ขาดแคลน ไร้การศึกษา ที่ต้องได้รับความช่วยเหลือพัฒนา⁵ ขณะที่จูเลียน โก (Julian Go) ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของระเบียบการเมืองโลกใหม่ที่ สหรัฐอเมริกาก้าวทะยานขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจและการทหารชั้นนำของโลก กับศักยภาพอันเต็มเปี่ยมในสถานะเจ้าจักรวรรดินิยมอเมริกัน⁶

แมทธิว ฟิลลิปส์ (Matthew Phillips) หนึ่งในผู้เปิดมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในบริบทยุคสงครามเย็นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ได้อธิบายถึงการสร้าง “ความเป็นไทย” ทางวัฒนธรรมในยุคสงครามเย็นหลากหลายมิติ ทั้งนโยบายด้านการท่องเที่ยวขยายตัวมากขึ้นภายหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พร้อมกับการเปิดตัวอนุสาร อสท. (องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) เป็นเครื่องมือในการโฆษณาภาพลักษณ์ความเป็นไทยซึ่งมีวิถีชีวิตในสังคมแบบชนบทหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ การเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของความเป็นไทยบางอย่างเช่น ตลาดน้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในภาพความทรงจำของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกี่ยวกับความเป็นไทยในยุคสงครามเย็น⁷

งานศึกษาของเรเซล แฮร์ริสัน แสดงให้เห็นถึงนโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา ที่ส่งอิทธิพลต่อเนื้อหาของภาพยนตร์ไทยที่ถูกผลิตขึ้นในยุคสงครามเย็น ซึ่งมีเนื้อหาไปในแนว “หนังบู๊ล้างผลาญ” (Action) ที่มีพระเอกเป็น “วีรบุรุษ” (Heroes) มีหน้าที่ต้องต่อสู้ปราบปรามกับผู้ก่อการร้ายซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เนื้อหาหลักของภาพยนตร์ประเภทนี้ อยู่

¹ Klein, Christina. (2003). *Cold War Orientalism : Asia in the Middlebrow Imagination, 1945 – 1961*. p. 19 - 49

² ผู้เขียนได้นำท่อนแรกของชื่อบทความซึ่งเขียนโดยธงชัย วินิจกุลเรื่อง “คนอื่น” ในผืนดินตน : การเดินทางกับการจำแนกชาติพันธุ์ของราษฎรสยามตามถิ่นฐาน ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2453” มาดัดแปลงเป็นส่วนหนึ่งของชื่อหัวข้อนี้ ซึ่งประเด็นการศึกษาและมิติเวลาของผู้เขียนนั้นมีความแตกต่างกับบทความของธงชัย.

³ กุลดา เกษบุญชู มีด. (2550). *การเมืองไทยยุคสฤษดิ์-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก*. หน้า 1 - 3.

⁴ ลีทิพล เจริญรัฐติกา. (2551). *สถาบันพระมหากษัตริย์กับนโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น*. ฟาเดียวกัน. 6 (4). หน้า 158 - 159.

⁵ Klein Christina. *Ibid.* p. 117.

⁶ Go Julian. (2011). *Patterns of Empire : The British and American Empires, 1688 to the Present*. p. 103 - 104

⁷ Phillips, Matthew. (2016). *Thailand in the cold war*. p. 147 - 171.

ที่การเน้นย้ำว่าประเทศไทยกำลังตกอยู่ในอันตรายจากการถูกคุกคามโดยลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ การผจญภัยฝ่าฟันอันตรายของพระเอกที่ต้องต่อกรกับผู้ร้ายฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างดุเดือด การตอกย้ำถึงหน้าที่อันจำเป็นอย่างยิ่งยวดของประชาชนชาวไทยที่จะต้องธำรงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยอันมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์¹⁶

สัมพันธภาพของชนชั้นนำไทยกับนโยบายทางการเมืองในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา บวกกับการรื้อฟื้นบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ของจอมพลสฤษดิ์ ที่ส่งเสริมการเสด็จพระราชดำเนินภายนอกประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งมีส่วนสนับสนุนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยในฐานะ “สัญลักษณ์” ของชาติไทยและความเป็นไทย ขณะเดียวกันยังเป็นการสำแดงความเป็นไทย ให้เป็นที่ยอมรับในต่างแดน เห็นได้จากการแต่งฉลองพระองค์ของรัชกาลที่ 9 และพระราชินีสิริกิติ์เมื่อครั้งเสด็จเยือนสหรัฐอเมริกาในปีพ.ศ. 2503 การเสด็จเยือนสหรัฐอเมริกาครั้งนี้รัชกาลที่ 9 และพระราชินีได้พบกับประธานาธิบดี ดี. ดี. ไอเซนฮาวร์ (Dwight David “Ike” Eisenhower) และภรรยา โดยรัชกาลที่ 9 ทรงฉลองพระองค์ด้วยชุดสูททางการแบบตะวันตก พระราชินีทรงฉลองพระองค์ด้วยชุดไทยที่ถูกถักทอขึ้นด้วยผ้าไหม อันเป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทยที่ไม่ได้ขัดต่อภาพลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่ พร้อมกับยืนยันคุณค่าเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้เป็นที่ประจักษ์ต่อนานาชาติ¹⁷

ในด้านการเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยของชาวอเมริกันในช่วงสงครามเย็น ประกอบด้วยหลายปัจจัยทั้งด้านการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านนโยบายทางการเมืองของสหรัฐที่เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยเพื่อทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคอมมิวนิสต์ หรือเดินทางเข้ามาเพื่อสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ ในปีพ.ศ. 2499 เบนนี่ กู๊ดแมน นักดนตรีอเมริกันผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในวงการดนตรีแจ๊สระดับโลก ได้เดินทางมาสู่ประเทศไทย ตามนโยบายโฆษณาจิตวิญญาณของความเป็นอเมริกันและอุดมการณ์เสรีนิยม ในยุคสงครามเย็นดนตรีแจ๊สถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงให้การสนับสนุนการเดินทางไปแสดงดนตรีในประเทศต่างๆ รอบโลกของศิลปินนักดนตรีแจ๊สชาวอเมริกัน¹⁸ เพื่อแสดงดนตรีในงานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 9 การมาเยี่ยมเยือนประเทศไทยของนักดนตรีแจ๊สชื่อดังผู้นี้ เปิดโอกาสให้วงดนตรีสุนทรภรณ์ได้อวดโฉมความเป็น “ไทยสากล” ของตนเอง ด้วยการที่เบนนี่ กู๊ดแมน ได้ให้เกียรติแสดงดนตรีสดร่วมกับวงดนตรีสุนทรภรณ์ การแสดงดนตรีร่วมกันระหว่างนักดนตรีของวงดนตรีสุนทรภรณ์ร่วมกับเบนนี่ กู๊ดแมนครั้งนี้ช่วยยกระดับภาพลักษณ์ความเป็นสมัยใหม่ของวงดนตรีสุนทรภรณ์ และยังช่วยแสดงถึงความสามารถของนักดนตรีในวงดนตรีสุนทรภรณ์ ที่มีความรู้ความสามารถทางดนตรีแจ๊สมากพอจะเล่นดนตรีร่วมกับนักดนตรีชาวอเมริกันชื่อดังของโลก

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเช่นนี้ควรต้องให้ความสำคัญและพิจารณาให้ถี่ถ้วน การอธิบายเพียงว่าปรากฏการณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็น ก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องแต่การทำความเข้าใจ “ปรากฏการณ์” หนึ่งๆ นั้นควรจะต้องมองหาของตัวปรากฏการณ์อย่างโรเบิร์ต ดาร์ตัน (Robert Darnton) ชักชวนให้วิเคราะห์ถึงความถึงความหมาย ความขัดแย้ง การต่อสู้ระหว่างชนชั้นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งถูกแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อหาของปรากฏการณ์นั้นๆ ปรากฏการณ์การแสดงดนตรีร่วมกันระหว่างเบนนี่ กู๊ดแมนกับวงดนตรีสุนทรภรณ์ ควรจะถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจในการเอา

¹ Harrison, Rachel V. (2010). “The Man with the Golden Gauntlets: Mit Chaibancha’s Insi Thorng and the Hybridization of red and yellow perils in Thai Cold War action cinema”, Tony Day and Maya H.T. Liem ed. Culture at War: The Cold War and Cultural Expression in Southeast Asia. p. 195 – 226.

² ทักษ์ เฉลิมเกียรติ. (2526). การเมืองระบบพหุอุดมการณ์และการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. หน้า 355 – 358.

³ Phillips, Matthew. Ibid. P. 182 – 183.

⁴ โปรดดูรายละเอียดใน Davenport, Lisa E. (2009). Jazz Diplomacy : Promoting America in the Cold War Era.

⁵ ดูตัวอย่างที่ชัดเจนได้จากการศึกษาปรากฏการณ์การสังหารหมู่แมวของกลุ่มชนชั้นแรงงานฝรั่งเศสที่สื่อถึงความขัดแย้งและความเกลียดชังที่มีต่อนายทุน ในช่วงศตวรรษที่ 17 ใน Darnton, Robert (1999). “Workers Revolt: The Great Cat Massacre of the rue Saint- Séverin” in The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History.

“คนอื่น” ที่เป็นชาวอเมริกัน ซึ่งมีส่วนร่วมในการแสดงให้เห็นความสามารถทางดนตรีและสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ที่ใกล้เคียงกับบรรทัดฐานความสามารถทางดนตรีของนักดนตรีแจ๊สในระดับโลก

การแสดงดนตรีในครั้งนี้คงไม่ใช่เรื่องง่ายนักสำหรับนักดนตรีแจ๊สอย่างก๊อดแมน ที่มีส่วนร่วมในการแสดงดนตรีร่วมกับเครื่องดนตรีไทยและทำนองเพลงไทยเดิมที่เขาไม่คุ้นเคย เพลงหนึ่งที่ก๊อดแมนมีส่วนร่วมในการเป่าแคลริเน็ต ท่ามกลางการบรรเลงเครื่องดนตรีไทยและทำนองเพลงไทยเดิมควบคู่กับเครื่องดนตรีสากล คือเพลง “อารมณ์หวัง” ซึ่งเป็นเพลงที่ดัดแปลงมาจากทำนองเพลงแขกอะหวังหรืออาหวัง 2 ชั้น แต่ก็ไม่ได้ขัดกับความสามารถทางดนตรีของเขาแต่อย่างใด ภาพของนักดนตรีชาวอเมริกันที่ถูกแวดล้อมด้วยนักดนตรีชาวไทยและเครื่องดนตรีไทย ไม่เพียงแต่พิสูจน์ถึงความสามารถทางดนตรีอันยอดเยี่ยมของเขา แต่ในทางกลับกันก็ยังเป็นการยืนยันภาพลักษณ์ความเป็นสมัยใหม่ ความเป็นไทย และความรู้อันสูงส่งทางดนตรีไทยเดิม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบอันกำกวม กำกึ่ง และคลุมเครือในสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทราภรณ์ การอวดโฉมความเป็นสมัยใหม่แบบกึ่งไทยกึ่งตะวันตกของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ให้เป็นที่ยอมรับต่อมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรียุคสงครามเย็น ผ่านการแสดงดนตรีร่วมกันของเบนนี่ ก๊อดแมน ซึ่งมีสถานะเป็น “คนอื่น” (The other) / “คนนอก” (outsider) ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับในความสามารถได้ เสมือนกับความพยายามดิ้นรนเพื่อพิสูจน์คุณค่าของสภาวะ “ไทยสากล” ของวงดนตรีสุนทราภรณ์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานความเป็นสมัยใหม่ตามระเบียบโลกอย่างใหม่ในยุคสงครามเย็น ภายใต้เงาปีกของพญาอินทรีแห่งสหรัฐอเมริกา



รูปที่ 3 เบนนี่ ก๊อดแมนเป่าแคลริเน็ตขณะแสดงดนตรีร่วมกับนักดนตรีของวงดนตรีสุนทราภรณ์ที่กำลังเป่าซออยู่ไปพร้อมกับเขา

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=OosthQ7_K68&t=134s

รูปที่ 4 วงดนตรีสุนทราภรณ์กำลังบรรเลงเพลง “อารมณ์หวัง” โดยในภาพมีครูเอื้อ สุนทรสนานกำลังทำหน้าที่ควบคุมการแสดง และนักร้องในเพลงนี้คือศรีสุดารัตน์ชะวาร์ณ เบนนี่ ก๊อดแมน ยืน อยู่มุมขวาสุดของภาพ หากสังเกตให้ดีจะพบทั้งนักดนตรีที่บรรเลงเครื่องดนตรีไทยหลายชนิด

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=OosthQ7_K68&t=134s

สรุป

สถานการณ์ทางการเมืองโลกในช่วงศตวรรษที่ 20 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงกระทั่งเข้าสู่ยุคสงครามเย็น อิทธิพล “อเมริกานิวไตร” ได้ขยายตัวเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว สร้างความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กระจายตัวออกสู่มวลชน เป็นวงกว้าง รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ในศาสตร์ต่างๆอย่างมหาศาล วงดนตรีสุนทรารณก็ได้รับอานิสงส์จากทั้ง วัฒนธรรมความบันเทิงและความรู้ทางดนตรีสากลแบบตะวันตกผ่านการปฏิสัมพันธ์กับอเมริกัน การเลือกใช้กรอบมโนทัศน์แบบ “อัสตงคตินิยม” (Occidentalism) มาทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์อันคลุมเครือระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นตะวันตกของวง ดนตรีสุนทรารณในยุคสงครามเย็น ผ่านกระบวนการการรับมือกับตะวันตกที่หลากหลายทั้ง การรับและลอกเลียนแบบความเป็น ตะวันตกทางกายภาพภายนอกแต่ยังคงรักษาความเป็นไทยภายในเอาไว้ การวิพากษ์วิจารณ์ความ “เท่อ” ตะวันตกจนเกินขอบเขต ซึ่งกระทบต่อความเป็นไทยแบบอนุรักษ์นิยม แต่ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือนำเอาความสามารถของนักดนตรีชาวตะวันตก มายกระดับความเป็น “ไทยสากล” ของวงวงดนตรีสุนทรารณ เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ตัวตนของความเป็น “ไทยสากล” ให้ สวมหน้ากับความเป็นสมัยใหม่ภายใต้กระแสอิทธิพลอเมริกานิวไตร

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความ

- Barendregt, Bart., Kepty, Peter., & Nordholt Schulte Henk. (2017). *Popular Music in Southeast Asia : Banal Beats, Muted Histories*. Amsterdam University Press.
- Davenport, Lisa E. (2009). *Jazz Diplomacy : Promoting America in the Cold War Era*. University Press of Mississippi.
- Darnton, Robert. (1999). "Workers Revolt: The Great Cat Massacre of the rue Saint- Séverin" in *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History*. Basic Books.
- Foster, Anne L. (2010). *Projections of Power : The United States and Europe in Colonial Southeast Asia, 1919 – 1941*. Duke N.C. . Duke University Press.
- Go, Julian. (2011). *Patterns of Empire : The British and American Empires, 1688 to the Present*. Cambridge University Press.
- Harrison, Rachel V. (2010). "Introduction The Allure of Ambiguity : The "West" and the Making of Thai Identities", Rachel V. Harrison and Peter A. Jackson, ed.. *The Ambiguous Allure of the West Traces of the Colonial in Thailand*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Harrison, Rachel V. (2010). "The Man with the Golden Gauntlets: Mit Chaibancha's Insi Thorng and the Hybridization of red and yellow perils in Thai Cold War action cinema", Tony Day and Maya H.T. Liem, ed. *Cultures at War: The Cold War and Cultural Expression in Southeast Asia*. Cornell University.
- Herzfeld, Michael. (2010). "The Conceptual Allure of the West :Dilemmas and Ambiguities of Crypto - Colonialism in Thailand", Rachel V. Harrison and Peter A. Jackson, ed.. *The Ambiguous Allure of the West Traces of the Colonial in Thailand*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Phillips, Matthew. (2016). *Thailand in the cold war*. New York : Routledge.
- Lewis, Lin Su. (2016). *Cities in Motion: Urban life and Cosmopolitanism in Southeast Asia, 1920-1940*. Cambridge University Press.
- Roche, Linda De. (2015). *The Jazz Age: A Historical Exploration of Literature*. Greenwood.
- Meeder, Christopher. (2008). *Jazz : The Basics*. New York : Routledge.
- Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. New York : Routledge.
- Klein, Christina. (2003). *Cold War Orientalism : Asia in the Middlebrow Imagination, 1945 – 1961*. University of California Press.
- "เที่ยวงานราตรีวินเธอร์บอลล์". (3 ตุลาคม 2503). *ดาราทไทย* 6 (184). หน้า 27 อ้างใน วิลลา วิลัยทอง. (2560, มกราคม-เมษายน).

“แต่งตัวให้ผู้หญิงชนชั้นกลางไทย : “นักดีไซน์แบบ” และวัฒนธรรมความงามในสมัย “พัฒนา”. รัฐศาสตร์สาร. 38 (1).

เก่งกิจ กิตติเสียงลาภ. (2562). เขียนชนบทให้เป็นชาติ กำเนิดมานุษยวิทยาไทยในยุคสงครามเย็น. กรุงเทพฯ : มติชน.

กุลลดา เกษบุญชู มีด. (2550). การเมืองไทยยุคสฤษดิ์-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก. กรุงเทพฯ : กองทุนปริทัศน์ พนมยงค์
มูลนิธิ 50 ปีธนาคารแห่งประเทศไทย.

ณัฐพล ใจจริง. (2556). ขอฟันไฟในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475 - 2500).
นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน.

----- . (2563). ขุนศึก ศักดินา และ พญาอินทรี : การเมืองไทยภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา 2491 – 2500.

นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2562). การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธงชัย วินิจจะกุล. (2562). “ปรับตัวปรับใจเพื่ออยู่กับโลกตะวันตก : ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาที่แบ่งโลกเป็นสองส่วน และ
แนวคิด หลังตะวันตกในสยาม” ใน เมื่อสยามพลิกผัน. นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน.

----- . (2559). “สภาวะอาณานิคมของสยามและกำเนิดประวัติศาสตร์ชาติไทย” ใน โฉมหน้าราชาชาตินิยม. นนทบุรี : ฟ้า
เดียวกัน.

ปรีดี หงษ์สตัน. (2562). สยามมทกรรม การเมืองวัฒนธรรมกับการช่วงชิงความเป็นสาธารณะ. กรุงเทพฯ : มติชน.

ปู้ กรุงเกษม. (2559). ย้อนตำนานโก๋หลังวัง เดินอย่างปู้. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์.

มณี สิริวรสาร. (2544). ชีวิตเหมือนฝัน. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์

วิลลา วิลัยทอง. (2560). “โรงเรียนเสริมสวย การตลาดความงาม และ “ผมสวย แบบนำสมัย” ในสังคมไทยยุค “พัฒนา”, ใน ธเนศ
อาภรณ์ สุวรรณ (บก.), ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและความย้อนแย้งของไทย. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.

วีระยุทธ ปีสาลี. (2557). กรุงเทพฯ ยามราตรี. กรุงเทพฯ : มติชน

สันติเทพ ศิลปบรรเลง. (2535, กันยายน-ธันวาคม). “พรานบุรุษ ศิลปินของประชาชน”. วารสารวิทยบริการ. 3 (3).

สายชล สัตยานุรักษ์. (2557). 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475. กรุงเทพฯ : โอเพ่น โซไซด์.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2551). สถาบันพระมหากษัตริย์กับนโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น. ฟ้า เดียวกัน. 6 (4).

สุนทรภรณ์. วงดนตรี. (2532). สุนทรภรณ์วิชาการ : บทความจากการสัมมนาสุนทรภรณ์วิชาการ ในวาระครบรอบ 50 ปี วง
ดนตรีสุนทรภรณ์ 12-17 มิถุนายน 2532. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด

อาทิตย์ เจียมรัตตัญญู. (2560, พฤษภาคม-สิงหาคม). จาก “โซัด” สู่ “สะวัง” : อัดองคคตนิยมกับการเมืองของการแปลงทาง
วัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. รัฐศาสตร์สาร. 38 (2).

อุทิศ นาคสวัสดิ์. (2512). ดนตรีไทย โดยศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่ทองดี วัลลิสุต ณ เมรุ วัดธาตุทอง 9 ธันวาคม.

แอนเดอร์สัน, เบเนดิกท์. (2553). “บทนำ” ในกระจก : วรรณกรรมและการเมืองสยามยุคอเมริกัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ่าน
----- . (2559). บ้านเมืองของเราลงแดง : แง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม. กรุงเทพฯ : มติชน.

วิทยานิพนธ์

Feangfu Janit. (2011). (Ir)resistibly Modern: The Construction of Modern Thai identities in Thai Literature during the Cold war Era, 1958-1976. School of Oriental and African Studies, University of London.

กมลธรรม เกื้อบุตร. (2557). ดนตรีเต้นรำในสังคม และวัฒนธรรมไทย. วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรี. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์พานิช. (2536). แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐพงษ์ สุกุลเลี้ยว. (2552). ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงการรัฐประหาร พ.ศ.2500. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (ประวัติศาสตร์). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วชิณี คำน้ำปาด. (2547). เด็กกับความคาดหวังของรัฐบาล พ.ศ.2500-2519. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัชรภรณ์ อัจฉาญ. (2535). การวิเคราะห์เพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย).
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยา ภูบัว. (2542). อิทธิพลของดนตรีอเมริกันที่มีต่อเพลงไทยสมัยนิยม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ดนตรี). นครปฐม :
มหาวิทยาลัยมหิดล

เว็บไซต์

YouTube. 80 ปี เพลงสุนทราภรณ์ : ความจริงไม่ตาย. (18 ธ.ค. 62). สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2564. จาก
<https://www.youtube.com/watch?v=G-PeiUZq8Oc>.

แก้ว อัจฉริยะกุล และ เอื้อ สุนทรสนาน. คลั่งแฮมบ้า. ไม่ปรากฏวันเผยแพร่. สืบค้นเมื่อ 6 กรกฎาคม 2564. จาก <http://www.websuntaraporn.com/suntaraporn/lyric/postlyric.asp?GID=1023>.

ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ และ เอื้อ สุนทรสนาน. สวรรค์สะวิง. ไม่ปรากฏวันเผยแพร่. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2565. จาก <http://www.websuntaraporn.com/suntaraporn/newsun/index.asp?newdesk=newsong&GID=385>.